

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGY ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№2, 75-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№2, 75-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№2, том 75
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№2, 75 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№2, 75-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редактор:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№2, том 75, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редактор:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№2, 75 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Editor-in-Chief:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилара Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор

Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdyevna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

<i>Әзібаева Б.У.</i> «Қазақтың киіз үйі» заттық коды: генезисі мен семантикасы.....	17
<i>Керим Ш., Жеменей И.</i> Әбу Насыр Мұбашшир ат-Таразидің «Йадгар Зандан на айней жаһан» («Түрме естелігі немесе әлем айнасы») атты мәснәуі.....	33
<i>Орда Г.Ж.</i> Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы дәстүр ұласуы.....	48
<i>Хамраев Ә.Т., Шагимолдина М.О.</i> Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиеті эзирбайжан тілінде.....	64
<i>Кенбаева А.З., Пангереев А.Ш., Мамбетова Г.Ж.</i> Қарақалпақтың «Ер Зийуар» эпосындағы топонимдерді зерттеу.....	72
<i>Медеубек С.</i> Ұлттық ойындардың әлеуметтік-психологиялық астары.....	82
<i>Ханкей Е.</i> «Абай жолы» роман-эпопеясының «Қайтқанда» тарауының текстологиясы (қолжазба мен жарияланымдары бойынша).....	93
<i>Абилхамитқызы Р., Бегалиева Л.Б.</i> Түркі әлеміндегі періштенің көркем бейнесі: кеше және бүгін.....	104
<i>Қоштаева Г.Қ., Челик Я.</i> Сиди Ахмедтің «Ташұкнама» дастаны түркі тілінде жазылған жәдігер.....	117
<i>Ахметова А.М., Ахметова Г.М.</i> Әлихан Жақсылық шығармашылығындағы адам мен әлем интерпретациясы.....	129
<i>Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.Ө., Сөйлемез О. М.</i> Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы Абайдың діни бейнесі.....	143
<i>Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С.</i> Фольклор мәтіндерін аударудағы теориялық және практикалық мәселелер.....	151
<i>Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А.</i> Философиялық прозадағы интермәтіннің экспрессивтік қызметі (Б.Момышұлы «След птицы в небе» романының негізінде).....	166
<i>Татиев Е.Е., Саркулова М.Ұ., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е.</i> Қазақтың «Ұмай» мифтік әңгімесіне психоталдау.....	176
<i>Салтақова Ж.Т., Қоспазарова Ә.К.</i> Қазақ эпостарының шежірелік сипаты.....	184
<i>Мұрсалимова Н.М., Сманова Е.А.</i> Жетісу ақындар айтысының жиналу тарихы (қолжазбалар негізінде).....	193
<i>Оралбек А.</i> Халық ақыны Әбдіғали Сариевтің әдеби мұрасы.....	201
<i>Мұрсал А.</i> Ахметолла Қалиұлының «Арда алтай» романындағы психологизм.....	209
<i>Жолдыбай О.</i> Ойын-сауық ойындары: эволюция және заманауи көрініс.....	220
<i>Абилдаева Қ.Н., Абишева Н.М., Тәжібаева Ш.А.</i> Эрнест Хемингуэйдің «Шал мен теңіз» повесін оқыту.....	231

Мәдениеттану

<i>Жангүжинова М.Е., Ербол А.Е., Құмарғалиева Н.Р.</i> Сахналық костюм-креативті индустрия жағдайында сценографияның тәрбиелік құралы ретінде.....	241
<i>Жумасеитова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю.</i> Қазақстандық балет өзін-өзі ұлттық анықтау ізденісінің ретроспективасында.....	259
<i>Бекмағамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А.</i> Шығармашылық индустрия жағдайындағы Қазақстанның қазіргі кезеңіндегі музыкалық өнер.....	272
<i>Қамзабекұлы О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т.</i> Актердің қалыптасу жолындағы сахна тілінің маңызы.....	283
<i>Әбікенов Ж.О., Енсейева В.Т.</i> Пандемия жағдайының азаматтардың мәдениетіне әсері.....	294
<i>Құрманбай Ұ.П., Ескендіров Н.Р.</i> Қазақ театрындағы бүгінгі басқару үлгісі.....	308

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРАВЕДЕНИЕ

<i>Азибаева Б.У.</i> Предметный код культуры «Казахская юрта»: генезис и семантика.....	17
<i>Керим Ш., Жеменей И.</i> Маснави ученого-богослова Абу Насир Мубашшира ат-Тарази «Ядгар Зандан иа айней джахан» (Память о тюрьме или зеркало мира).....	33
<i>Орда Г.Ж.</i> Продолжение традиций в современной казахской детской поэзии.....	48
<i>Хамраев А.Т., Шагимолдина М.О.</i> Казахская литература эпохи независимости на азербайджанском языке.....	64
<i>Кенбаева А.З. Пангереев А.Ш. Мамбетова Г.Ж.</i> Изучение топонимов в каракалпакском героическом эпосе «Ер Зийуар».....	72
<i>Медеубек С.М.</i> Социально-психологические основы национальных игр.....	82
<i>Ханкей Е.</i> Текстология главы «Возвращение» романа-эпоса «Абай жолы» (по рукописи и публикациям).....	93
<i>Абилхамитқызы Р., Безалиева Л.Б.</i> Художественный образ ангела в тюркском мире: вчера и сегодня...104	
<i>Коштаева Г., Челик Я.</i> Эпос Сиди Ахмеда "Ташукнама", написанный на тюркском языке.....	117
<i>Ахметова А.М., Ахметова Г.М.</i> Интерпретация человека и мира в творчестве Алихана Жаксылыка..	129
<i>Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.У., Соилемез О.</i> Религиозный образ Абая в романе-эпопее М. Ауэзова "Путь Абая".....	143
<i>Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С.</i> Теоретические и практические проблемы перевода фольклорных текстов.....	151
<i>Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А.</i> Экспрессивная функция интертекста в философской прозе (по роману «След птицы в небе» Б. Момышулы).....	166
<i>Татиев Е.Е., Саркулова М.У., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е.</i> Психологический анализ казахского мифического рассказа «Умай».....	176
<i>Салтакова Ж.Т., Коспагарова А.К.</i> Генеологический характер казахского эпоса.....	184
<i>Мурсалимова Н.М., Сманова Е.А.</i> История сбора айтыс состязании акынов Жетысу (на основе материалов рукописей).....	193
<i>Оралбек А.</i> Литературное наследие народного поэта Абдигали Сариева.....	201
<i>Мурсал А., Танжарикова А.В.</i> Психологизм в романе Ахметолла Калнулы «Арда Алтай».....	209
<i>Жолдыбаев О.М.</i> Развлекательные игры: эволюция и современный взгляд.....	220
<i>Абилдаева К.Н., Абишева Н.М., Тажибаева Ш.А.</i> Изучение повести Эрнеста Хемингуэя «Старик и море».....	231

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жангужинова М.Е., Ербол А.Е., Кумаргалиева Н.Р.</i> Сценический костюм – как воспитательный инструмент сценографии в условиях креативной индустрии.....	241
<i>Жумасейтова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю.</i> Казахстанский балет в ретроспективе поиска национальной самоидентификации.....	259
<i>Бекмагамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А.</i> Музыкальное искусство на современном этапе Казахстана в условиях креативной индустрии.....	272
<i>Камзабекович О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т.</i> Значимость сценической речи в становлении актера.....	283
<i>Абикенов Ж.О., Енсеева В.Т.</i> Влияние пандемической ситуации на культуру граждан.....	294
<i>Курманбай У.П., Ескендиоров Н.Р.</i> Нынешняя модель управления в казахском театре.....	308

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Azibayeva B.Y.</i> The subject code of the "Azakh yurt" culture: genesis and semantics.....	17
<i>Kerim Sh., Zhemenev I.</i> Masnavi of scholar-theologian Abu Nasir Mubashir at-Tarazi "Yadgar Zandan ia Aynei Jahan" (Memory of the Prison or the Mirror of the World).....	33
<i>Orda G.Zh.</i> Continuation of traditions in modern Kazakh children's poetry.....	48
<i>Khamraev A.T., Shagimoldina M.O.</i> Kazakh literature of the independence era in the azerbaijani language.....	64
<i>Kenbayeva A.Z., Pangereyev A.Sh., Mambetova G.Zh.</i> The study of place names in the karakalpak heroic epos "Yer ziyuar".....	72
<i>Medeubek S.M.</i> Socio-psychological background of national games.....	82
<i>Khankey Y.</i> Textology of the chapter "Return" of the epic novel "Abai Joli" (according to my manuscript and publication).....	93
<i>Abilkhamitkyzy R., Begaliev L.B.</i> The artistic image of an angel in the Turkic world: yesterday and today....	104
<i>Koshtayeva G., Çelik Y.</i> Sidi ahmed's epic "tashuknama" written in turkic language.....	117
<i>Akhmetova A.M., Akhmetova G.M.</i> Interpretation of Man and the World in the Creativity of Alikhan Zhaksylyk.....	129
<i>Kenzhebekova G.Zh., Smanov B.O., Soylemez O.</i> The religious image of Abai in the epic novel by M. Auezov "The way of Abai".....	143
<i>Iskakova G.Zh., Ryspaeva D.S., Akhmetova G.S.</i> Theoretical and practical problems of translation of folk texts.....	151
<i>Bolatova G.Zh., Mukhametkali A.A.</i> Expressive function of intertextuality in the philosophical prose (based on the novel «Sled ptici v nebe» by B.Momyshuly).....	166
<i>Tatiev E.E., Sarkulova M.U., Kenispaev Zh.K., Mukhamedieva A.B., Tatieva M.E.</i> Psychoanalysis of the kazakh mythical story «Umai».....	176
<i>Saltakova Zh.T., Kospagarova A.K.</i> Geneological character of the kazakh epos.....	184
<i>Mursalimova N.M., Smanova E.A.</i> History of the aitys collection by Zhetysu akyns (based on the manuscript).....	193
<i>Oralbek A.</i> The literary heritage of the folk poet Abdigali Sariyev.....	201
<i>Mursal A., Tanzharykhova A.B.</i> Psychologism in Akhmetoll Kaliula's novel "Arda Altai".....	209
<i>Zholdybaev O.M.</i> Entertainment games: evolution and modern look.....	220
<i>Abildayeva K., Abisheva N., Tazhibaeva Sh.</i> Study of Ernest Hemingway's novel "The Old Man and the Sea".....	231

CULTURAL STUDIES

<i>Zhanguzhinova M.Ye., Yerbol A.Ye., Kumargaliev N.R.</i> Stage costume - as an educational tool of scenography in the conditions of the creative industry.....	241
<i>Zhumaseitova G.T., Mosienko D.M., Povalyashko G.N., Saitova G.Y.</i> Kazakh ballet in the retrospective of the search for national identity.....	259
<i>Bekmagambetova Zh.A., Begalinova G.A.</i> Musical art at the present stage of Kazakhstan the conditions of the creative industry.....	272
<i>Khamzabekuly O., Akhmanov S.M., Rakhymzhanov E.T.</i> The role of stage language in the development of an actor.....	283
<i>Abikenov Zh.O., Yenseyeva V.T.</i> The impact of the pandemic on the culture of citizens.....	294
<i>Kurmanbay U.P., Eskendirov N.R.</i> The current management model in the kazakh theater.....	308

Ахметова А.М.^{*1}, Ахметова Г.М.²

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің

Еуразия ғылыми-зерттеу институты

Алматы қ., Қазақстан

E-mail: qazakhmetova@gmail.com, gulnar_akhmetova_93@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-0990-1182, 0000-0003-1049-0691

ӘЛИХАН ЖАҚСЫЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ АДАМ МЕН ӘЛЕМ ИНТЕРПРЕТАЦИЯСЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманғы қазақ әдебиетінде жазылып жатқан басты тақырыптар мен әдеби үдерістерге шолу жасалып, жас қазақ авторының бірі Әлихан Жақсылықтың шығармалары алғаш рет әдебиеттанулық аспектіде қарастырылған. Жазушының «Тамұқтағы жалғыздық», «Жан азасы», «Қанатсыз арман» және «Алты құрлық» әңгімелерінің поэтикалық ерекшелігі сарапталды. Өртүрлі әдістер негізінде аталған әңгімелер мен басқа авторлардың шығармаларындағы ой-идеялық сабақтастық мәселесі, мәдени, әдеби-көркемдік үрдістердің қайта жаңғыру үдерісі және жазушының әлемді қабылдау, көру, сезіну ерекшелігі айқындалды. Автор әңгімелерінің композициялық бөліктеріне, кейіпкерлер жүйесінің жасалуына, кейбір көркемдік, философиялық ой-пайымдарына әлем әдебиетіндегі Данте Алигьери, Иоганн Вольфганг фон Гете, Юкио Мисима, Франц Кафка, Кодзуо Исигуро және Төлен Әбдіқұлы романдары мен әңгімелерінің тигізген әсері салыстырмалы-салғастырмалы аспектіде көрсетілді. Аталған әдебиет өкілдерінің көркемсөз тарихында қалдырған танымал мотивтері, кейіпкерлері мен сюжеттік желілерінің автор шығармаларындағы қолданыстары талданды.

Ә.Жақсылықты автор ретінде толғандыратын шығармаларындағы басты тақырыптар желісі және оның туындыларының поэтикасын қуаттандыруға ғылым мен технологияның тигізген ықпалы айқындалды. Қазіргі уақытта жылдам дамып жатқан ғылым және технология құбылысы, оның қоғамдағы қызметіне қатысты авторлық пайымдаулар мен болжамдар зерттеуге алынған әңгімелер негізінде талқыланды. Сонымен қатар, жазушының «Жан азасы» және «Тамұқтағы жалғыздық» әңгімелеріндегі мистикалық және ғылыми фантастикалық элементтердің қызметі талданды. Шығарма бойында мұндай тоғыса көрініс тапқан әдеби амалдардың қолданыстық қызметі түсіндірілген. Шығармалардың композициялық бірліктерінің ұйымдастырылуына негіз болған мекеншак категориясы мен кейіпкерлер жүйесіне, автор сілтеме жасаған бастапқы мәтін деңгейлері қарастырылды. Жазушы Т. Әбдіқұлының «Оң қол» және Ә. Жақсылықтың «Жан азасы» әңгімесіндегі өте ұқсас келетін басты кейіпкерлері мен кейіпкерлер әрекеті, басқа да композициялық бөліктер кесте түрінде салыстырылып берілді. Автордың жеке шығармашылығына тән өзіндік көркемдік амалдары мен шығарманың ұйымдастырылуына қатысты кемшіліктері атап көрсетілді.

Жазушы жеке шығармашылығын дамыту барысында оқыған, үлгі тұтқан басты қайнаркөздер – әлем әдебиетінің үлгілері мен таңдаулы қаламгердің туындылары айқындалды. Мұндай саралау жұмыстары негізінде қазіргі қазақ әдебиетінде қозғалып жатқан басты тақырыптар мен әдеби үрдістерге, поэтикалық ізденістерге, жалпы әдебиеттің даму бағытына, оның әлем әдебиетімен байланысына және авторлардың қызығушылығын тудыратын құбылыстарға болжам жасалды. Мақалада Ә. Жақсылық пен жоғарыда аталған әлем әдебиеті өкілдерінің арасындағы шығармашылық байланысқа баса назар аударылып, туындылары әр қырынан сарапталды.

Кілт сөздер: мистика, Әлихан Жақсылық, қазіргі қазақ әдебиеті, тамұқтағы жалғыздық, жан азасы, алты құрлық, ғылыми фантастика

Кіріспе. Қазақстанның тәуелсіздік дәуіріндегі әдебиетін жаңа қырынан дамытуға үлес қосып жатқан жас авторлардың шығармашылығы ерекшелігімен назарға түседі. Бүгінде үлкен және орта буын қаламгерлермен қатар әртүрлі жанрада шығарма жазып жүрген жас авторлардың бір қатары әдебиетте демократиялық қоғамда өмір сүріп, өзіндік көзқарасы мен ой-пікірлерін ашық білдіргісі келетін адам бейнесін бедерлеуге, әлемдегі әртүрлі қоғамның бет-бейнесін, ондағы адамдардың өзара қарым-қатынас шындығын көрсетуге ұмтылатынын атап өткен жөн. Жас авторлар адамның еркіндігіне тұсау салатын қоғамдық таптаурындарды – тозығы шыққан халықтық дәстүлер, еркіндікке нұқсан келтіретін заңдар, саяси-әлеуметтік түсініктер, жалпы ұзақ уақыттар бойында қалыптасқан логикаға сыйымсыз түрлі дискурстағы пайымдауларды сынап-мінейді. Қазіргі авторлардың еркін қоғам, тәуелсіз адам жайлы ой-пайымдаулары бұрынғы дәстүрлі жанрлық түрлерді бұзып, баяндаудың ерекше формаларын, тіпті, жаңаша субжанрларды қалыптастырды. Қазақстанның тәуелсіздік кезеңіндегі әдебиетінде ХХ ғасырда Кеңестік социалистік реализм қағидасы жазуға мүмкіндік бермеген тақырыптар жазылып жатыр. Бұл туралы бұрынғы мақаламызда кеңірек талдап көрсеткенбіз (Ахметова, 2021: 212). Ғылыми фантастика мен мистикалық белгілер тоғыса көрініс табатын әңгіме жазатын жас автордың бірі Әлихан Жақсылық. Бұл автордың 2021 жылы «Тәуелсіздік сөзі» сериясымен «Төрт мұхит» деп аталатын кітабы шыққан. Оқырмандарға ұсынып отырған мақаламызда Ә. Жақсылықтың «Жан азасы», «Тамұқтағы жалғыздық» әңгімелерінде мистикалық және ғылыми фантастикалық әлемді ұйымдастырудағы автордың шығармашылық ұмтылыстары мен «Қанатсыз арман» және «Алты құрлық» шығармаларындағы идиостильдік ерекшелігін көрсетеміз.

Материалдар мен әдістері. Зерттеу жұмысының материалы ретінде жазушы Ә. Жақсылықтың «Төрт мұхит» (Жақсылық, 2021) кітабындағы «Алты құрлық», «Жан азасы», «Тамұқтағы жалғыздық», «Қанатсыз арман» әңгімелері мен бірнеше теориялық-әдіснамалық еңбектер, интернеттегі ақпараттық дереккөздер және автордың БАҚ-тағы сұхбаты (Бөріханұлы, 2019) алынды. Мақала жазу барысында автор шығармаларындағы мистикалық және ғылыми фантастикалық элементтерге, сонымен қатар, оның жеке авторлық стилінің ерекшелігі баса назарға алынды. Автордың шығармаларындағы түпкі ойын, қабылдаушы ортаға жеткізгісі келген идеясын айқындау үшін герменевтикалық, мәдени-тарихи, салыстырмалы-тарихи және интертекстуалдық әдістер қолданылды. *Герменевтикалық әдіс* шығарма поэтикасын тұтас талдап, автор интенциясын нақты айқындау үшін; *мәдени-тарихи және салыстырмалы-тарихи әдіс* әрбір тарихи кезеңдегі әдеби үдерістердің даму үдерісін және әлем әдебиетіндегі жекелеген автордың Ә. Жақсылықтың шығармашылығына тигізген әсерін салыстыра талдап көрсетуге; *интертекстуалдық әдіс* автор әңгімелеріндегі мәтін қабаттарын/деңгейлерін анықтау мақсатында қолданылды.

Зерттеу нәтижесі. Жас жазушы Ә. Жақсылықтың шығармашылығына көркемсөз әлеміндегі Д. Алигьери, И.В. Гете, Ф. Кафка, Ю. Мисима, К. Исигуро, Т. Әбдіқұлы сынды қаламгерлер баса ықпал еткен. Аталған әдебиет өкілдерінің туындыларындағы көркемдік, философиялық тұжырымдары, жазу әдістері, олардың әлемді қабылдау/

сезіну ерекшеліктері Ә. Жақсылықтың «Қанатсыз арман», «Жан азасы», «Тамұқтағы жалғыздық», «Алты құрлық» әңгімелерінде айқын көрінеді. И. Гетенің «Фауст» трагедиясындағы Тәңірмен келісімге келу сарыны мен адамзатқа жақсылық ойлайтын, адамның күнәсінің кешірілуі туралы пайымдауы, Т. Әбдікұлының «Парасат майданы», «Оң қол» шығармаларындағы тұлғаның екіге жарылу әдісі, кейіпкерлер әрекеті, мінез-кұлқы, шындық, махаббат, мейірімділік туралы тұжырымдары Ә. Жақсылықтың «Жан азасы» әңгімесіне; Ю. Мисиманың «Алтын ғибадатхана» романы мен Ф. Кафканың «Құбылу» новелласындағы әлсіз, кішкентай, қорғансыз немесе қоғамның езгісіне ұшыраған адамдардың өз ортасына жаттану/аластатылу/алыстау құбылысы автордың «Қанатсыз арман» әңгімесінің поэтикасына әсер еткен. Жазушы Ә. Жақсылық шығармалары арқылы оқырманға жер бетінде ақиқаттың толық өмір сүрмейтінін («Жан азасы»), зағип адамдарға қоғам қайырымсыздығын («Қанатсыз арман»), қарқынды дамып жатқан ғылым мен технологияның болашақта адамзат пен табиғат құндылықтарына үлкен зардап тигізетінін («Тамұқтағы жалғыздық») және жер бетінде әділдік пен шындықтың орнауына белсене атсалысатын озық ойлы адамдар қоғамға «жат», «қауіпті» саналатынын («Алты құрлық») ұғындырады.

Талқылануы. Әлихан Жақсылықтың «Жан азабы» әңгімесі. Шығармаға неміс ақыны В.И. Гетенің «Фауст» (Гете, 2012) трагедиясының философиялық түпкі мән-мазмұнын білдіретін Фаусттың сөзі мен ол қаза болғанда рухын аспанға әкетіп бара жатқан періштелердің полилогы эпиграф етіп алынған. Ғасырлар бойы адамзаттың рухани әлемі мен ой-танымына азық болып келе жатқан Гетенің «Фауст» трагедиясында Тәңірмен келісімге келген Мефистофель шайтан Фаустты тура жолдан тайдырады. Эпиграф мазмұны келесідей көпқабаттық философиялық ой-түсініктерді береді: 1. Адам баласы ұдайы ізденіп, білім, ғылым игергісі келгенімен, оның да шындық пен ақиқатты танып білетін қабілеттері шектеулі болады әрі ешқашан әлемнің сырын толыққанды ұға алмайды; 2. Саналы тіршілік иесі құмарлық сезімдердің тұтқынынан босай алмайды; 3. Пенде ізгі амалдар жасаған болса, Құдай оның күнәсін кешіреді. «Фаусттың» түпкі мәнін беретін осындай түсініктер жазушы Ә. Жақсылықтың да рухани әлеміне әсер етіп, шығарма жазуына түрткі болғаны байқалады. Әр дәуірдің оқырманы оқыған сайын көркем шығарма әр қырынан интерпретацияланады. Гете трагедияда Жаратушының құзырына енгенге дейін адам баласы шайтанның арбауына ілігіп, сынақ өмірдің жанға ләззат беретін «сыйына» елігіп тұратын сәттерін Фаусттың әрекеттері арқылы көрсеткен.

Сонымен қатар, әңгіменің «Жан азабы» аталуының өзі жазушы Төлен Әбдікұлының «Оң қол» әңгімесі мен «Парасат майданы», «Ақиқат» (Әбдікұлы, 2012) повестерінің атауы мен мазмұнына сілтеме жасайды. Оқырман тақырып атауынан кейіпкердің бойындағы әртүрлі сезім, күйлер мен қайшы ұғымдардың тартысын түсінеді. Автор сұхбатында әңгіме атауының осылай қойылуына «адам жанының ішкі таластарыстан әбден шаршауы, жанның азапқа түсуі, ізгілікке жеңіс әпере алмауы... секілді күйлері себеп болды» (Бөріханұлы, 2019) деп атап өтеді. Қазақ қоғамындағы көп оқырманға адам бойында өзіне белгісіз екі тұлға өмір сүретін құбылыс жайлы түсінік қазақ әдебиетінде Т. Әбдікұлы шығармаларынан жақсы таныс. М. Мағауиннің «Жармақ» романында да бір кейіпкердің Марат және Мұрат болып екіге

бөлініп өмір сүретіні (жармақ) көпшілікке белгілі. Т. Әбдікұлы медицина саласында адам ағзасындағы қалыптан тыс ауытқу салдарынан пайда болатын психикалық бұзылу құбылысын шығармаларында *авторлық ойды жеткізудің көркемдік амалы* ретінде қолданды. Тұлғаның екі жарылу әдісі арқылы адам бойындағы екіжүзділік, зұлымдық, менмендік, жамандық сынды қасиеттердің мәңгі тартысқа түсіп келе жатқанын түсіндірді.

Т. Әбдікұлының «Парасат майданында» оқиғаны баяндаушы күнделікті таныс дәрігерден алғанын әрі күнделік иесі өзінің танысы екендігін айтатын. Бұл шығарма күнделік формасында (әңгіме жанрының ішінде күнделік жанрының қолданылуы) жазылған. Ал Ә. Жақсылықтың «Жан азасы» әңгімесінде жазбаны танысым жұмысыма әкеп берді деп басталады. Жанры белгісіз күйде тек жазба деп аталады. Шығарманың бастауынан-ақ оқырман сөз өнеріндегі И. Гете мен Т. Әбдікұлының жас авторға ерекше әсер еткенін байқайды. Тіпті, «Жан азасы» әңгімесінің алғашқы бір абзацы «Парасат майданының» интерпретациясы сынды көрінуі мүмкін.

Ә. Жақсылықтың аталған әңгімесіндегі көркем атмосферадан мистикалық, фантастикалық күй сезіледі. Баяндаушы белгісіз күш мені «құмар ойындарға тартып тұрады» немесе ойын ойнап отырғанда «айналама қарағыштап үрейленіп отырамын» деп сипаттайды. Мистикалық әрекеттер адамның әрекетінен тыс орындалып жатады. Түпсанадағы бұғып жатқан күштер адам өзінің әрекетіне, жан қалауына ерік бергенде ояна бастайды. Адам кәдуілгі әдетіне жат қылық істеп өкінгенде «шайтан азғырды», «шайтан түртті» деп өзін айыптайтын әрекеті Т. Әбдікұлының «Парасат майданы» повесінде «адам бойындағы екінші қосарлас тұлғаның билікті сенен уақытша тартып алуы» деп түсіндірілген. Яғни, «Жан азасы» әңгімесінде тұлғаның екіге жарылу құбылысы адамның ырқына бағынбайтын әрекеттерін ұғындыру үшін қолданылған. Ойынға құмарлық, адам өлтіру ниетінің болуы сынды ойлар немесе оның жүзеге асуы ұзақ уақыттар бойы дін ғылымы мен философияда адамның жаман қасиеті: зұлымдығы, жамандығы, қаскөйлігі деп интерпретацияланады. Сонымен қатар, ғылымда психоанализ теориясы пайда болғанға дейін адам бойындағы бейсаналы әрекеттердің көрінісі тылсым күш саналып, философия, дінтану мен әдебиетте мистика, мистицизм ұғымдарын қалыптастыруы ықтимал деп болжам жасаймыз. Қоғамдағы қалыптасқан әртүрлі дәстүрлер мен заңдылықтардың немесе заң тыйым салғандықтан адам бойындағы оғаш әрекеттер бұғып өмір сүреді. Бұл құбылыс психоанализде бейсана теориясымен түсіндіріледі. Психоаналитик З. Фрейд «Тылсым» мақаласында «тылсым әрекеттер – адам санасының жемісі. Әрқайсымыздың ішімізде екі адам өмір сүреді: бірі саналы «мен», екіншісі рационалды сипатымызға қарсы әрекеттерге итермелейтін басқа «меніміз» (Ривкин, Райан, 2019: 207) деп атап өтеді. Мистика ұғымының пайда болуында бұрын зерттелмеген адам бейсанасының ізі жатыр деп топшылауға болады. Ал, шын мәнінде, ТМД ғылымы мен әдебиетіндегі мистицизмге қатысты дискурстар әртүрлі түсініктерді қамтиды. Біз бұл тұста мистиканың бүгінгі оқырманның санасына берік орныққан «тылсым күш», «құпия», «қорқыныш» деген түсіндірмелерді негізге алып отырмыз. Ал ислам мистицизмін зерттеушілер Құдайдың дидарын көру үшін әртүрлі діни рәсімдерді орындаған дін және әдебиет тарихындағы сопыларды нағыз мистик санайды (Шиммель, 1975:

3). Мысалы, қазақ әдебиетінің, кеңірек алғанда түркі әлемінің танымал тұлғасы Қожа Ахмет Ясауидің сопылық жолы мистиканың айқын үлгісі бола алады. Алайда мистикалық ой-түсініктерге, оның өкілдеріне де Кеңес кезеңінде атеистік ғылым орнату мақсатында тыйым салғаны белгілі (Абдрасилов, Нурматов, Калдыбай, 2021: 65-76). Сондықтан сопы, сопылық, мистика, митицизм деген ұғымдардың бір тамырдан бастау алатыны әдебиеттануда әліге дейін нақтыланбаған.

Талдап отырған «Жан азасы» әңгімесіне қайта оралар болсақ, бұл шығарманың баяндаушы кейіпкері де «Оң қол» әңгімесінің кейіпкері сияқты дәрігер. Әңгіме басында автордың сезімге әсер бермейтін баяндауларымен басталса да, емделушінің өлгенін естіген сәттегі дәрігердің өкінішін ұғынғаннан кейін оқырман әңгіменің түпкі мазмұнына ой жүгірте бастайды. Бойындағы тылсым күш құмар ойындарға жетелей берген дәрігер бойындағы әлсіздігін, жігерсіздігін жеңе алмағандықтан, оның өшін пациенттен алғысы келеді. Оны өлтіруді жоспарлайды. Ауруханадағы емделуші мен құмар ойын бір-бірімен қиыспайтын екі нәрсе. Бірақ тылсым күштердің салдарынан болып жатқан әртүрлі зұлымдық әрекеттер қылмыс күйін қоғамда көп адамға белгісіз күйде өтіп жатқан болуы мүмкін. Фактілер мен әрекет салдары ғана бағаланып, қылмысқа итермелеген күш ашылмай жатады. Осы тұрғыдан алғанда автор әр қоғамда болып тұратын құбылыстың бетін ашуға тырысады. Емделіп жатқан Ғаділдің өзі жоқта қаза тапқанын естіген дәрігер бастығының алдына кіреді. Әңгіме арасында бастыға оған: «Өзіңнің зұлым екеніңді білесің, жаман қасиеттеріңді білесің, бірақ өзіңді жеңе алмайсың. Қаныңа сіңген зұлымдықпен арпалысып көрдің бе?» деп тіке сұрақ қояды. Бұл сұраққа Төлен Әбдіқұлы да «Ақиқат», «Парасат майданы» және «Оң қол» сынды шығармаларының бәрінде жауап іздейді. Бойындағы зұлымдық, жамандықпен күресе алмағандарды айыптайды. Айналасына, қоғамына зиян келтіретін ашкөздік, екіжүзділік, қанағатсыздық әрекеттеріне тыйым сала алмай, сондай қасиеттеріне еркіндік сұрайтын адамның бостандығын жабайы бостандыққа теңейді. Жас автор бейбіт өмірді жақтаушы ретінде көрініп, соғыста жеңгеніне масаттанатын әрі зұлымдық жасаушыларды өзге ғаламшардан істейтін бүгінгі әлемнің тұрғындарын кінәлайды. Осыған ұқсас түсінік пен идея Б. Қадырдың «Жасыл шатырлар» әңгімесінде де көтерілген еді. Жер бетінің тұрғындары аспаннан салбырап түскен адамдарды жат, бөтен санап жасыл шатырдың қамап қойып жағып жіберген болатын (Ахметова, 2021: 214). «Жан азасы» әңгімесінде өзге ғаламшарлықтар жер бетіне ұшып келіп әртүрлі қылмыстар немесе қандай да жағымсыз әрекеттер істейді екен дейтін ақылға сыйымсыз ақпараттарға сілтеме жасалады. Автор зұлымдық, жаман істер жер бетіндегі адамдар арасынан ғана шығатынын оқырманға зор дауыспен, ашыныспен жеткізеді. Демократиялық қоғамда өмір сүріп жатқанымен, адамдар толыққанды еркіндікке қол жеткізе алмаған. М. Фуконың ойынша, қоғамдағы еркіндік дискурсының өзі белгілі бір межеге дейін ғана шектеледі. Полицияның тұрғындардың көлігін рұқсат тексеруі мен жұмысшының басшыға күні бойы жұмыс орнында бағынып отыруы да еркіндік дискурсының ішінде қамтылады (Ривкин, Райан, 2019: 180-181). Яғни, әлемдік түсінікте еркіндік ұғымы еркіндік мазмұнын толық қамти алмайды. Автор әлсіз бен күштінің арасындағы физикалық әрі рухани соғыс реалды өмірде тоқтамайтынын, оның адамзаттың қиял әлемінде – ертегілерде ғана толастайтынын сарказммен жеткізеді.

«Жан азасы» әңгімесіндегі екінші емделуші кейіпкер – жасы жиырма екідегі қыз. Т. Әбдікұлының «Оң қол» әңгімесіндегі оң қолынан зардап шеккен Алма кейіпкер де он жеті жастағы қыз болатын. Тұлғаның екіге жарылу құбылысы «Жан азасы» әңгімесіндегі кейіпкердің бойынан да көрінеді. Бірде 22 жастағы бойжеткеннің, енді бірде 4-5 жасар қыздың қылықтарын істейді. Осы тұста өрбитін сюжеттер мен баяндаулар Т. Әбдікұлының «Оң қол» әңгімесіне өте ұқсас шыққандықтан төменде 1-кестеде көрсетеміз.

1-кесте

«Оң қол» (Т. Әбдікұлы) мен «Жан азасы» (Ә. Жақсылық) әңгімесіндегі ұқсастықтар	
«Оң қол» әңгімесі	«Жан азасы» әңгімесі
17 жастағы Алма есімді қыз	22 жастағы есімі аталмайтын кейіпкер-қыз
Ауруы: кейіпкердің оң қолы иесін ұдайы қылқындырып өлтіруге тырысады. Қыз ақыры оң қолынан қаза табады.	Ауруы: белгілі бір уақыт аралығында 22 жастағы бойжеткеннің және 4-5 жасар қыздың бейнесіне енеді.
Алма ауруханада ақын өлеңдерін оқиды. Сыртта серуендегісі келетінін дәрігерге сездіргенде дәрігер көйлек пен туфли әкеп береді.	Қыз әдеби шығарма оқығысы келіп, дәрігерден әкеп беруін сұрайды. Бұл шығармадағы қыз да сыртта серуендегісі келеді.
Дәрігер ғылыми тәжірибе жүргізгісі келеді.	Дәрігер ғылыми тәжірибе жүргізеді.
Ауруының себебі: арғы атасының бірінде өзін өзі өлтіру туралы ой болған. Сол ой бейсанада сақталып Алмаға өткен (Әбдікұлы, 2012: 538-558).	Ауруының себебі: 3-4 жыл бұрын жүріп жүрген жігітінен аяғы ауыр болып, жігіті тастап кетеді. Нәресте қыздың құрсағында жатқанда үш айлығында өліп кетеді. Әңгімедегі дәрігер ғылыми болжам жасап, қыздың белгілі бір уақыт аралығында ересек күйден сәби шаққа ауысуын шетінеп кеткен сәбидің (қыз) рухы, жаны деп есептейді (Жақсылық, 2021: 29-55).

Қыздың бойындағы екі тұлғаның кезектесіп өмір сүруінің немесе ауруының себебін ғылыми болжам жасап анықтағаннан кейін дәрігерге қайтыс болып кеткен бірінші емделуші Ғаділдің рухы көрінеді. Әңгімеде «Фаусттың» интерпретациясы тағы беріледі. Яғни, Ғаділ кейіпкердің әруағы тірі кезінде өзін өлтірмек болған дәрігердің әрекеттерін және оның бойындағы өзіншіл, атаққұмар, қатігездік мінездерін білгені баяндалады. Алайда дәрігердің бойында ізгілік, махаббат, мейірім сынды қасиеттері басым болғандықтан, көктегі періштелер мен рухтар Тәңірден дәрігердің күнәларының кешірілуін тілеп, дұға жасайтынын айтады. «Фаустта» да Фаусттың күнәсі кешіріліп, рухын періштелер көкке әкетеді. «Жан азасы» әңгімесінде дәрігер болып, ауруларды емдеп жүрген дәрігер бір сәтте барлық оқиғалар қиялынан туған пациенттің біріне айналып кетеді. Мистикалық, фантастикалық жағдайда әңгімеде дәрігердің басынан өткен әрекеттің барлығы қиялының жемісі болып шығады. Қазіргі әдебиеттегі мұндай әдісті постмодернизм құбылысының симулякр және оқырманмен ойын ойнау әдісі деп атаймыз. Платон симулякр ұғымын «бақылаушы санасынан тыс өмір сүретін идеялардың көрінісі, «көшірменің көшірмесі». Әлем туралы түсігіміздің растығына көптеген дереккөздерден күмән табамыз» (Горбунова,

2012) деп түсіндіреді. Ә. Жақсылық әңгімесінің осындай көркемдік шешімі *өзіндік жаңалығын* көрсетеді. Автор әртүрлі қоғамда шындық пен ақиқаттың өмір сүрмейтінін осындай тосын шешімі арқылы жеткізеді. Шығарманың күтпеген шешіммен аяқталуы алдын ала өзінше болжап немесе соңын күтіп, қызыға оқып келе жатқан оқырманның көз алдында шынының шытынап сынып түскені секілді әсер қалдырады. Автордың оқырманмен ойыны да осы тұстан аяқталады. Бір-біріне байланысы жоқ екі науқастың оқиғасына қарағанда бұл әңгіме екі шығарманың біріктірген қосындысы іспетті ойға қалдырады. Автор екі шығарманы біріктірген болуы да мүмкін. Әңгіме Әділ Ботпановтың өлім туралы өлеңімен аяқталады. «Парасат майданы» (Т. Әбдікұлы) ақын Мұқағали Мақатаевтың өлеңімен аяқталған болатын. И. Гете мен Т. Әбдікұлы шығармаларының мазмұны мен идеясы жас авторға ерекше әсер еткенін атап өтеміз. 2019 жылы біз талдап отырған «Жан азасы» әңгімесі «Қазақ әдебиеті» газетіне жарияланғанда жазушы Дәурет Қуат алғысөзінде «... Төлен Әбдіктің «төл баласы» деп атап өтеді. Алғысөз жазушы да Т. Әбдікұлы шығармаларының жас авторға ерекше ықпалы барын білдіргісі келген болуы мүмкін.

Ә. Жақсылықтың шығармашылығындағы ең үздік әңгімесінің бірі – «Тамұқтағы жалғыздық». Бұл әңгіме арқылы жас автор адамзат күтпеген жолмен дамып жатқан ғылым мен технологияның болашақта адамның мінез-құлқына, құндылықтарына және тіршілігіне тигізетін әсеріне қатысты болжам жасайды. Автордың ойынша болжалмен алынған 2253 жылы адамзат менталдық құндылықтарынан ажырайды және табиғат өзінің табиғи қалпынан айырылады.

Автор белгілеген көркем уақытты негізге алатын болсақ, 2253 жылы табиғат жасыл келбетінен шөлейтке айналып, оның орнына оттегі бөлетін жасанды ағаштар егіледі. Адам анадан тумай, жасанды жолмен пайда болып, арнайы аппараттарда өсіріледі. Жапон жазушысы Юкио Мисиманың «Жоғалтып алма сен мені» деп аталатын романында да донорлық үшін жасанды жолмен өмірге келген адамдардың тағдыры жайлы айтқан болатын. Ондай адамдардың өмірі де ұзақ болмайды және ұрпақ та өрбіте алмайды. Ю. Мисиманың бұл романындағы адамды клондау («түпнұсқадан жасуша күйінде алып, эмбрион түрінде өсіру» – Ә. Жақсылық) арқылы жетілдіру әдісі «Тамұқтағы жалғыздық» әңгімесінде де қолданылған. Шығармадағы алты айлық жігіт-кейіпкердің жаратылыс болмысы арқылы (әңгіменің келесі бір тұсында он бір айлық деп айтылады) (түпнұсқасынан/ата-бабасынан клондау әдісі арқылы жасалған көшірме-адам) автор болашақта адам табиғатының генетикалық түрленуінің сұлбасын көрсетеді. Автордың пайымына қарағанда адамзат пен табиғаттың құлдыру үдерісі параллель бағытта жүреді. Адам мейірім мен аяушылықты ұмытқанда жер бетіндегі тіршілік атаулының анасы – Жер де тозады, адамға қамқорлық көрсетуді тоқтатады.

Қазіргі уақытта сарапшылар ғылым мен технологияның болашақта адамзатқа тигізетін ықпалына және қоршаған ортаның жағдайына әрқалай болжам жасап жатқаны белгілі. БҰҰ мәліметтеріне қарағанда адамзат заводтар мен қоғамдық көліктерден шығатын улы газдар арқылы ауа мен мұхиттарды ластай берсе ғаламдық жылыну үдерісі жылдам жүруі мүмкін. 2012-2013 жылдардан бастап климаттың құрғау кезеңі басталған. Адамзат энергия көздерін алуды тоқтатпаса болашақта

атмосферадағы оттегі мөлшері бірнеше пайызға азайып кетуі мүмкін (Qazradio, 2018). Автор әлем халқының басындағы осындай күрделі проблеманы әңгімесінде тереңірек көрсетеді және авторлық интерпретациялар қазіргі ғылыми болжамдарға сәйкес келеді. Бұл шығарманы оқыған оқырман болашақта адам баласы мен табиғатқа төнетін қиындықтың алдын алу жолдарын ойластыруы қажет.

«Тамұқтағы жалғыздық» әңгімесі негізінде ғылым мен технология арқылы жүзеге асатын мынадай болжамдарды атап өтсек оқырманға да қызық болуы мүмкін.

Болжамдар:

– адам бойындағы махаббат, достық, жек көру, ұнату, жақсы көру сынды менталды құндылықтар құлдырайды және адам бойындағы жалғыздық сезімінің теріс әсерін сезінбеуі үшін арнайы құрылғылармен сөйлеседі немесе препараттар қабылдайды;

– адам тұқымы арнайы аппараттарда өсіріліп, ғалымдардың зертханасында қарауда болады, бірнеше айдың ішінде өсіп шығып, үкіметтің жеке дайындаған үйлеріне орналастырылады;

– адамның өміріне қажетті ақпараттар арнайы құрылғылармен санасына енгізіледі;

– автомобиль, өндірістен шығатын улы түтін қоршаған ортадағы ағаштар мен өсімдіктерді жойып жіберетіндіктен, орнына оттегі бөлетін пластина өсімдіктер немесе роботтар қолданылады;

– адамдар қазіргі көлік құралдарының орнына баратын бағытына жылдам жететін арнайы азот бар туфли-киіммен ұшып жүреді;

– адамзат жалғыздықты қалауының себебінен 2150 жылы саны күрт азаяды;

– адамзат ауа мен мұхит суынан тағам және басқа да қажетті заттарын жасап алады;

Бұл болжамдардың белгілері қазіргі уақытта бастап байқалып жатыр. Мысалы, уақыт өткен сайын адамдар жалғыздық сезімін интернеттің арқасында әлеуметтік желілер арқылы қанағаттандыру үдерісі белең алды. Интернет пен смартфон және қаржысы болған адам өмір сүру ортасында өзін ыңғайлы сезінеді. Екінші тағы бір мысал, әлемде көпбалалы отбасылар саны да төмендеді. БҰҰ мәліметіне қарағанда 2050-2010 жылдары аралығында әлемде халық саны күрт азаяды (Azattyq.org, 2019). Автор ғылым арқылы тіршіліктің күрделі мәселелері шешілгендіктен, адамдар бір-біріне қажеттілікті сезінуден қалды деген мазмұнда түйін жасайды.

Автор 2253 жылғы адамзат өмірі мен оның өмір сүру ортасының қандай болатынын көшірме-жігіт пен анасынан түпнұсқа күйінде дүниеге келген қыздың/шынайы адамның махаббатқа құрылған қарым-қатынасы арқылы көрсетеді. 2253 жылғы жасанды болашақ әлемнің тұрғыны – көшірме-адамға түпнұсқа-адамның/қыздың бойындағы табиғи құндылықтарға деген сұранысын, мұқтажығын (махаббатқа, сұлулыққа, өнерге құштарлығы) әңгімелеу арқылы табиғилықтың барлық уақытта адамзатқа қажеттігін түсіндіреді. Ғылым мен технологияны, ақпараттық құрылғыларды жетілдірумен айналысатын ғалымдар, технократтар болашақта бұл мәселені ескеруі тиіс. Жиырма жастағы түпнұсқа-қыз өзі секілді адаммен жалғыздықтан құтылу үшін шынайы әңгімелесіп, ән тыңдағысы келеді. Яғни жасанды әлемнен жалығады, жан дүниесі құлдырайды.

Шығарманың ұйымдастырылуы мистикалық атмосфераны сезіндіреді. Шөлейтке айналған жер бетінде көшірме-жігіт пен түпнұсқа-қыз кездесіп, бір-

біріне сезімін білдіріп, сырласқанда жаңбыр жауа бастайды. Автор бұл оқиғаны алдын ала кейіпкердің түсі ретінде бедерлеп, оқырманға табиғаттың өз қалпына қайта бастайтынын білдіреді. Демек, адамның табиғи сезімі, махаббаты, мейірімі үзілмеген әлемде табиғат пен адам біртұтастықта өмір сүреді. Автордың ойынша, әлемді зұлымдықтан махаббат қана құтқарады. Жер бетінде туу мен өлім заңдылығы жүріп тұруы тиіс. Автор шынайы өмірдің табиғи ырғағын бұзып, көшірме-адамдарды ғылымның арқасында мәңгі өмір сүргізу арқылы зерттеулерге сынама жасайтын болашақ ғалымдарға қарсы шығады. Оларды көшірме-адамдар бірігіп, қарумен атып өлтіреді. Ғылым мен технологияның дамуы болашақта өмір заңдылығына қарсы келмеуі тиіс.

«Тамұқтағы жалғыздық» әңгімесінде автордың жеткізгісі келген ой-пайымы, идеясы өте салмақты. Яғни, әлемде қазірдің өзінде көрініс тапқан оқиғаларға талдау жасап, өзінше қорытынды ой түйеді. Шығарманың кемшілігі ретінде ғылыми дискурстарға тән сипаттамалардың кездесетіндігін атауға болады. Ғылыми-танымдық мәтіндерді еске түсіретін сипаттамаларды сығымдап қолданып, оқиғалық әрекеттерге, кейіпкерлердің қарым-қатынасына немесе тереңдете ой-қорытулар негізінде беруіне болар еді.

Жапон жазушысы Ю. Мисима мен немістілді жазушы Ф. Кафканың әлемді қабылдау, түсіну/түсіндіру ерекшеліктері мен туындыларындағы өз ортасынан жапа шеккен адамдардың күйі Ә. Жақсылықтың «Қанатсыз арман» әңгімесінің жазылуына ықпал еткендігі байқалады. Шығармада автор соқыр, мылқау, мүгедек, саңырау жандардың қоғамнан әділетсіздік көретінін, ең бастысы, өмір сүру ортасының оларды қабылдай алмайтынын көрсеткен. Ф. Кафканың «Құбылу» новелласында Грегор Замза жәндікке айналып кеткенде өз отбасының мүшелері қабылдай алмай, ақыры аштықтан, қарым-қатынастың тоқтағанынан жапа шегіп өледі. Ә. Жақсылықтың да зағип кейіпкері өзінің туған әкесі, ағасы, т.б. туыстары ұрып-соққаннан кейін қаладағы оңалту орталықтарына жіберіледі. Отбасынан таба алмаған жайлы өмірді басқа жат жерден табады. Қоғамда мұндай адамдар көптеп кездеседі. Олардың армандары да ішінде өздерімен бірге қаза тауып жатады. Автор әңгімесінде реалды әлемнің сүреңсіз бейнесін зағип жандардың әрекетімен параллель көрсетеді. Әңгімеде диалог көп қолданылған, автордың баяндаулар мен кейіпкердің өзіндік ой-толғаныстары жетіспейді. Шығарма басталған зағип кейіпкерлер бір-бірімен жиі диалогқа түсетіндіктен, кімнің кім екенін ажырату қиынға түседі. Автор қоғамдағы зағип адамдардың да жеке өмірінің маңызды екенін, олар да кемістігі болғанына қарамастан отбасындағы басқа сау адамдардай өмір сүруге құқылы екендігіне назар аудартады. Кафканың кейіпкеріндей зағип немесе психологиялық тұрғыда әлсіз болғандығы үшін қоғамнан, тіпті, өзінің отбасынан физикалық, моральдық тұрғыда қорлық көріп жататынын жеткізеді. Алайда зағип адам бола тұра олар қоғамның шектен тыс мүсіркеуіне мұқтаж емес.

«Алты құрлық» әңгімесінде автор көпшілікке бейтаныс шындықтарды көрсетеді. Әлемнің құпия сырларын ашатын, зерттейтін, жазатын ғалымдар, журналистер және діндар қоғамға зиян саналып, алдын ала өлді деп жарияланып, елсіз түбекке жіберіледі. Автор адам баласы өмір сүріп жатқан жер бетінде әділдік жоқ деген пайымын

астроном Гаврилдің адамзатты басқа ғаламшарға алып кетіп, азат қоғам құрғысы келетіні жайлы арманы арқылы білдіреді. Автордың барлық шығармаларынан аңғарылатын бір құбылыс – белгілі бір кеңістіктен шығып, адамзаттық деңгейдегі мәселелерді қозғайтындығында. Бұл әңгімесінде де қоғамға, саясатқа зиянды ойы мен мақалалары үшін түбекке жер аударылып, тонналап жартас уатып жатқан ғалымдардың (арасында журналист пен діндар бар) диалогы арқылы мағынасыз жартасты майда тастарға бөлу мен жер бетіндегі пайдасыз тіршілікті/әрекеттерді салыстыра әңгімелейді. Шығарманың түпкі идеясы – ірі мемлекеттердің екіжүзді саясаты мен әділетсіздігінің себебінен (әртүрлі қоғамдардағы шындықтың жоғалуы) адам құқығы мен өмірін бағаланбауын жеткізу. Шығармада оқиғалық тартыс құру жағы әлсіз. Автор бір ойдың жетегімен кетіп сипаттауға басымдық берген. Автордың оқырманға жеткізгісі келген ой-пайымдары өте салмақты болғанымен, әңгімедегі көркемдік әлемнің сұлбасы әлсіз бедерленген. Мысалы, оқырман кейіпкердің арманы мен түбектегі санаулы әрекеттерін ғана оқып біледі. Кейіпкерлердің болмысы толық ашылмаған. Түбектің де суреті айқын емес. Мәтін бірнеше қабаттан тұрады десек, автор терең қабаттарына сүңгіп, астарлы мазмұн беретін шығарма ұйымдастыра алмаған. Автордың салмақты ойларын мәтін қабаттарынан емес, сөйлем болып жазылғандықтан ғана оқып түсінеміз. Бұл – жазушының барлық шығармаларынан аңғарылатын кемшілік.

Қорытынды. Әлихан Жақсылықтың «Тамұқтағы жалғыздық», «Жан азасы», «Қанатсыз арман» және «Алты құрлық» әңгімелерінің поэтикасын талдау барысында өзіне тән жеке стилі, сонымен қатар, жас авторға әдебиет әлеміндегі ірі қаламгерлердің шығармашылық тұрғыдағы ықпалы айқындалды. Автор белгілі бір қоғамға тән кеңістіктен, ойлау жүйесі мен менталитет шекарасынан шығып, жалпыадамзаттық деңгейде көркемдік тұжырымдар жасаған. «Тамұқтағы жалғыздық» әңгімесі арқылы ғылым, технология және ақпараттық құрылғылардың жылдам дамуы болашақта махаббат, достық, жек көру, туу, өлім, жақсы көру сынды адам баласына тән өмірлік құндылықтар мен заңдылықтарға зардап тигізетінін және қазіргі уақытта адамзаттың өзін қоршаған ортаға – табиғат экологиясының проблемаларына назар аударып, таза ұстауға талпынбауы үлкен қасіретке душар етеді деген авторлық болжамдар жасаған. Автордың ойынша бүгінгі уақытта табиғатқа төніп тұрған ғаламдық проблемаларды адамзат шешуге кірісуі, қоршаған ортаға қамқорлық жасауы тиіс. «Жан азасы» әңгімесінде ақиқат пен шындықтар жер бетінде тұтас жүзеге асырылмай, оның елесі ғана өмір сүретінін аллегориялап жеткізген. «Қанатсыз арман» шығармасы негізінде зағип адамдардың зергерлік бұйымдар жасайтын ұстаханасындағы сүреңсіз тіршілігі арқылы қоғамдағы екіжүзділікті, бірсарындылықты, маңызды іске ұмтылмайтын жандардың әрекетін білдірген. Сонымен қатар, зағип жандардың қоғамнан, бірінші кезекте өзінің отбасы мүшелерінен зардап шегіп жататынын ұғындырған. Бойындағы кемістігімен қоса, ортасынан зардап шегетін адамдардың арманы қанаты жоқ құс сияқты деген ұқсастырумен астарланған. «Алты құрлық» әңгімесі арқылы өзгеше ойлайтын, жаңалыққа, құштар ғалымдар, сол сияқты өзге сала өкілдері де қоғамға «қауіпті» саналып, қуғындауға ұшырап жататынын көрсетеді. Автордың шығармашылығына Д. Алигъери, И. Гете, Ю. Мисима, К. Исигуро, Т. Әбдіқұлы шығармалары баса ықпал еткен.

Бұл жұмыс бүгінгі қазақ әдебиетінің даму бағыты мен басты әдеби үрдістерді және жазушыларды қызықтыратын басты тақырыптарды айқындауға үлес қосады. Мақала қазіргі қазақ авторларының шығармашылығын жетілдіру үшін сүйенетін, іздеп оқитын басты қайнаркөздерді көрсетуге мүмкіндік береді.

ҚР БҒМ Ғылым комитеті қаржыландырған АР 08855780 «Қазақ прозасындағы мистика» жобасы аясында жазылды.

Ахметова А.М.^{*1}, Ахметова Г.М.²

Институт Литературы и искусства им. М.О. Ауэзова^{1,2}

Евразийский научно-исследовательский институт¹

*Международного турецко-казахского университета имени Ходжи Ахмеда Ясави
Алматы, Казахстан*

E-mail: qazakhmetova@gmail.com, gulnar_akhmetova_93@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-0990-1182, 0000-0003-1049-0691

Интерпретация человека и мира в творчестве Алихана Жаксылыка

Аннотация. В статье представлен обзор основных тем и литературных процессов, происходящих в современной казахской литературе, впервые в литературоведческом аспекте рассмотрены произведения одного из казахских авторов Алихана Жаксылыка. Проанализирована поэтическая специфика рассказов писателя «Одиночество в аду», «Душевная боль», «Бескрылая мечта» и «Шесть континентов». На основе различных методов выявлена проблема идейной преемственности в названных рассказах и произведениях других авторов, процесс возрождения культурных, литературно-художественных процессов и специфика восприятия, видения, ощущения мира писателем. Влияние романов и повестей Данте Алигьери, Иоганна Вольфганга фон Гете, Юкио Мисимы, Франца Кафки, Кодзуо Исигуро и Толена Абдикулы в мировой литературе на композиционные части рассказов автора, создание системы персонажей, некоторые художественные, философские размышления отражено в сравнительно-сопоставительном аспекте. Были проанализированы известные мотивы, персонажи и сюжетные линии, оставленные представителями данной литературы в истории художественной литературы в произведениях автора.

Определены основные темы в произведениях А. Жаксылыка, волнующих его как автора, и влияние науки и технологий на укрепление поэтики его произведений. Феномен науки и техники, стремительно развивающийся в настоящее время, авторские суждения и предположения, касающиеся его деятельности в обществе, обсуждались на основе полученных в исследовании рассказов. Кроме того, анализировалась деятельность мистических и научно-фантастических элементов в рассказах писателя «Душевная боль» и «Одиночество в аду». На протяжении всего произведения разъясняется эксплуатационная деятельность литературных приемов, отраженных в таком слиянии. Рассмотрены уровни исходного текста, на которые ссылается автор, на систему персонажей и категорию местоимений, что послужило основой для организации композиционных единиц произведений. Очень похожие главные герои и действия героев в рассказах писателей Т. Абдикулы «Правая рука» и А. Жаксылыка «Душевная боль», а также другие композиционные части были сопоставлены в виде таблиц. Были отмечены характерные для индивидуального творчества автора художественные приемы и недостатки, связанные с организацией произведения.

Были раскрыты главные источники – образцы мировой литературы и произведения писателя, изученные писателем в процессе развития его личного творчества. На основе такой дифференциации были сделаны прогнозы основных тем и литературных процессов, происходящих в современной казахской литературе, поэтических поисков, направлений развития литературы в целом, ее связей с мировой литературой и явлений, вызывающих интерес у авторов. В статье сделан акцент на творческую связь между А. Жаксылыком и представителями вышеназванной мировой литературы.

Ключевые слова: мистика, Алихан Жаксылык, современная казахская проза, одиночество в аду, душевная боль, шесть континентов, научная фантастика

Akhmetova A.M.^{*1}, Akhmetova G.M.²

M.O. Auezov Institute of Literature and Art^{1,2}

Eurasian Research Institute of Khoca Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University²

E-mail: qazakhmetova@gmail.com, gulnar_akhmetova_93@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-0990-1182, 0000-0003-1049-0691

Interpretation of Man and the World in the Creativity of Alikhan Zhaksylyk

Abstract. The article presents an overview of the main themes and literary processes taking place in contemporary Kazakh literature, for the first time in the literary aspect, the works of one of the Kazakh authors Alikhan Zhaksylyk are considered. The poetic specifics of the writer's stories "Loneliness in hell", "Heartache", "Wingless dream" and "Six continents" are analyzed. On the basis of various methods, the problem of ideological continuity in the named stories and works of other authors, the process of revival of cultural, literary and artistic processes and the specifics of perception, vision, perception of the world by the writer are revealed.

The influence of the novels of Dante Alighieri, Johann Wolfgang von Goethe, Yukio Mishima, Franz Kafka, Kozuo Ishiguro and Tolen Abdikuly in world literature on the compositional parts of the author's stories, the creation of a system of characters, some artistic, philosophical reflections are reflected in a comparative aspect. Well-known motifs, characters and storylines left by the representatives of this literature in the history of fiction in the works of the author were analyzed. The main themes in the works of A. Zhaksylyk, which excite him as an author, and the influence of science and technology on strengthening the poetics of his works are determined. The phenomenon of science and technology, which is rapidly developing at the present time, the author's judgments and assumptions regarding its activities in society, were discussed on the basis of the stories received in the study. In addition, the activities of mystical and science fiction elements in the writer's stories "Heartache" and "Loneliness in hell" were analyzed. Throughout the work, the operational activity of the literary devices reflected in such a merger is explained. The levels of the source text referred to by the author, the system of characters and the category of pronouns are considered, which served as the basis for organizing the compositional units of the works. Very similar main characters and actions of the characters in the stories of the writers T. Abdikuly "The right hand" and A. Zhaksylyk "Heartache", as well as other compositional parts, were compared in the form of tables. Artistic techniques characteristic of the author's individual work and shortcomings associated with the organization of the work were noted.

The main sources were revealed – samples of world literature and the works of the writer, studied by the writer in the process of developing his personal creativity. On the basis of such differentiation, forecasts were made of the main themes and literary processes taking place in contemporary Kazakh literature, poetic searches, directions of development of literature in general, its connections with world literature and phenomena that are of interest to authors. The article focuses on the creative connection between A. Zhaksylyk and representatives of the above-mentioned world literature.

Keywords: mysticism, Alikhan Zhaksylyk, contemporary Kazakh prose, loneliness in hell, heartache, six continents, science fiction

Информация об авторах:

Ахметова Айнур Мырзалиевна, PhD, старший научный сотрудник института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова, Алматы, Казахстан. E-mail: qazakhmetova@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0990-1182

Ахметова Гүлнар Мырзақизи, магистр гуманитарных наук, младший научный сотрудник института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова, Алматы, Казахстан, e-mail: gulnar_akhmetova_93@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-1049-0691

Әдебиеттер:

Абдрасилов Т., Нурматов Ж., Калдыбай К. Суфизмнің кеңестік кезеңдегі режимге қарсылығын зерттеу (1922-1991) // Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. 2021. – №98. – Б. 65-76. p-ISSN: 1306-8253; e-ISSN: 2147-9895. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55876491300>. DOI: 10.34189/hbv.98.003 (ағылш.).

Ахметова А.М. Қазақ прозасындағы ғылыми фантастика және мистика жанры: қалыптасуы, даму жолдары және зерттелу жағдайы. VIII Әуезов оқулары: XVIII халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Құраст.: Ханкей Е. – Алматы: Press Co, 2021. – Б. 168-178. ISBN 978-601-354-032-0

Ахметова А. Бақытбек Қадырдың «Жасыл шатырлар» әңгімесіндегі мистикалық және ғылыми фантастикалық элементтер // Керуен, 2021. – №73. – Б. 211-221. ISSN 2078-8134. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-19>

Әбдікұлы Т. Парасат майданы. – Алматы: Паритер, 2012. – Б. 616. ISBN 978-601-250-162-9

Әдебиет теориясы: Антология. Ред. Джули Ривкин, Майкл Райан. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – Т. 1. – Б. 568.

Әдебиет теориясы: Антология. Ред. Джули Ривкин, Майкл Райан. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – Т. 2. – Б. 372.

Бөріханұлы Б. Мен өмірге нашаордың да көзқарасымен қарай аламын. Сілтеме: <https://qazaqadebieti.kz/20872/men-mirge-nasha-ordy-da-k-z-arasymen-araj-alamyn>. Қаралған уақыты: 19.02.2022.

БҰҰ: Әлем халқы санының өсу қарқыны бәсеңдеп келеді. Сілтеме: <https://www.azattyq.org/a/30004985.html>. Қаралған уақыты: 16.02.2022.

Гете И.В. Фауст. – Алматы: RS, 2012. – Б. 464. ISBN 978-601-7294-12-0

Горбунова Г.З. Симулякр в художественной литературе: к проблеме типологии, Вестник КарГУ. Сілтеме: <https://articlekz.com/article/6482>. Қаралған уақыты: 20.01.2022.

Ғаламдық жылыну мәселесі. Сілтеме: <https://qazradio.fm/kz/news/13392/>. Қаралған уақыты: 16.02.2022.

Жақсылық Ә. Төрт мұхит. – Алматы: Abai baspasy, 2021. – 160 б. ISBN 978-601-06-8095-1

Шиммель А. Ислам мистицизмі әлемі. The University of North Carolina Press Chapel Hill, 1975. – Б. 512. (ағылш.).

Литература:

Абдикулы Т. Разума пылающая война. – Алматы: Паритер, 2012. – С. 616. ISBN 978-601-250-162-9.

Абдрасилов Т., Нурматов Ж., Калдыбай К. Исследование сопротивления суфизма режиму в советский период (1922-1991) // Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi. 2021. – №98. – С. 65-76. p-ISSN: 1306-8253; e-ISSN: 2147-9895. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55876491300>. DOI: 10.34189/hbv.98.003 (англ.).

Ахметова А.М. Жанр научной фантастики и мистики в казахской прозе: пути становления, развития и состояние изученности. VIII Ауэзовские чтения: материалы XVIII Международной научно-практической конференции. Сост.: Ханкей Е. – Алматы: Press Co, 2021. – С. 168-178. ISBN 978-601-354-032-0 (каз.).

Ахметова А. Мистические и научно-фантастические элементы в рассказе Бахытбека Кадыра «Зеленые палатки» // Керуен, 2021. – No 73. – С. 211-221. ISSN 2078-8134. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-19> (каз.).

Бориханулы Б. Я могу смотреть на жизнь с точки зрения наркомана. Ссылка: <https://qazaqadebieti.kz/20872/men-mirge-nasha-ordy-da-k-z-arasymen-araj-alamyn>. Дата обращения: 19.02.2022 (каз.).

Гете И.В. Фауст. – Алматы: RS, 2012. – С. 464. ISBN 978-601-7294-12-0 (каз.).

Горбунова Г.З. Симулякр в художественной литературе: к проблеме типологии, Вестник КарГУ. Ссылка: <https://articlekz.com/article/6482>. Дата обращения: 20.01.2022.

Жақсылық А. Четыре океана. – Алматы: Abai baspasy, 2021. – С. 160. ISBN 978-601-06-8095-1 (каз.).

ООН: Рост населения в мире замедляется. Ссылка: <https://www.azattyq.org/a/30004985.html>. Дата обращения: 16.02.2022.

Проблема глобального потепления. Ссылка: <https://qazradio.fm/kz/news/13392/>. Дата обращения: 16.02.2022. (каз.).

Теория литературы: Антология. Ред. Джули Ривкин, Майкл Райан. – Алматы: Общественный фонд «Национальное бюро переводов», 2019. – Т. 1. – С. 568 (каз.).

Теория литературы: Антология. Ред. Джули Ривкин, Майкл Райан. – Алматы: Общественный фонд «Национальное бюро переводов», 2019. – Т. 2. – С. 372 (каз.).

Шиммель А. Мир исламского мистицизма. The University of North Carolina Press Chapel Hill, 1975. – С. 512 (англ.).

References:

Abdrassilov T., Nurmatov Zh., Kaldybay K. (2021) An Examination of Sufism's Resistance Against the Regime in the Soviet Period (1922-1991) // *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, №98. – P. 65-76. p-ISSN: 1306-8253; e-ISSN: 2147-9895. <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55876491300>. DOI: 10.34189/hbv.98.003 (in Eng.).

Akhmetova A.M. (2021) Kazakh prozasyndagy gylymi fantastika zhane mistika zhanry: kalyptasuy, damu zholdary zhane zerttelu zhagdajy. VIII Auezov readings: materials of the XVIII International Scientific and Practical Conference. Comp.: Hankey E. – Almaty: Press Co, P. 168-178. ISBN 978-601-354-032-0. (in Kaz.). (in Kaz.).

Akhmetova A.M. (2021) Bakytbek Kadyrdyn «Zhasyl shatyrlar» angimesindegi mistikalыk zhane gylymi fantastikalыk elementter // *Keruen*, №73. – P. 211-221. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-19> (in Kaz.).

Abdikuly T. (2012) *Parasat majdany*. – Almaty: Rariter, p. 616. ISBN 978-601-250-162-9 (in Kaz.).

Adebiyet teorijasy: Antologija. (2019) Volume 1. Edit. Julie Rivkin, Michael Ryan. – Almaty: «Ultyk audarma bjurosy» kogamdyk kory, 568 p. Link: <https://openu.kz/kz/books/27>. Accessed: 20.02.2022. (in Kaz.).

Adebiyet teorijasy: Antologija. (2019) Volume 2. Edit. Julie Rivkin, Michael Ryan. – Almaty: «Ultyk audarma bjurosy» kogamdyk kory, 372 p. Link: <https://openu.kz/kz/books/26>. Accessed: 20.02.2022. (in Kaz.).

Borihanuly B. (2019) Men omirge nashahordyn da kozkarasymen karaj alamyn. Link: <https://qazaqadebieti.kz/20872/men-mirge-nasha-ordy-da-k-z-arasymen-araj-alamyn>. Accessed: 19.02.2022. (in Kaz.).

BUU: Alem halky sanynyn osu karkyny basendep keledi. (2019) Link: <https://www.azattyq.org/a/30004985.html>. Accessed: 16.02.2022. (in Kaz.).

Goethe I.V. (2012) *Faust*. – Almaty: RS, 464 p. ISBN 978-601-7294-12-0 (in Kaz.).

Gorbunova G.Z. (2012) Simuljacr v hudozhestvennoj literature: k probleme tipologii, *Vestnik KarGU*. Link: <https://articlekz.com/article/6482>. Accessed: 20.01.2022. (in Rus.).

Galamdyk zhylynu maselesi. (2018) Link: <https://qazradio.fm/kz/news/13392/>. Accessed: 16.02.2022. (in Kaz.).

Zhaksylyk A. (2021) *Tort muhit*. – Almaty: Abai baspasy, 160 p. ISBN 978-601-06-8095-1 (in Kaz.).

Schimmel A. (1975) *Mystical dimensions of Islam*. The University of North Carolina Press Chapel Hill, 512 p. (in Eng.).

Журнал 24.03.2005 жылы
Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелген.
Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы куәлік N 5844-Ж.

Журнал зарегистрирован 24.03.2005 года
в Комитете информации и архива Министерства культуры,
информации и спорта Республики Казахстан.
Свидетельство №5844-Ж по регистрации средства массовой информации

The journal was registered on March 24, 2005
in the Information and Archives Committee of the Ministry of Culture,
Information and Sports of the Republic of Kazakhstan.
Certificate No. 5844-Ж for registration of mass media

Дизайн және беттеу: **Ж. Рахметова**

Басуға 23.06.2022 ж. қол қойылды.
Көлемі 70x100½. Офсеттік басылым.
19,81 баспа табақ. Таралымы 500 дана.